

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

(найменування центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки)

Національний університет «Запорізька політехніка»

(повне найменування закладу вищої освіти)

Кафедра філософії
(назва кафедри, яка відповідає за дисципліну)

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Ректор (перший проректор)

“ _____ ” _____ 20__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Технічна естетика

(код і назва навчальної дисципліни)

спеціальність 022 Дизайн

(код і назва спеціальності)

освітня програма Дизайн

спеціалізація дизайн (спеціалізація: промисловий дизайн)

спеціалізація дизайн (спеціалізація: дизайн середовища)

спеціалізація дизайн (спеціалізація: графічний дизайн)

інститут, факультет фізико-технічний інститут,

факультет будівництва, архітектури та дизайну

(назва інституту, факультету)

мова навчання українська

Запоріжжя – 2020 рік

Робоча програма з _____ дисципліни «Технічна естетика» _____ для студентів
(назва навчальної дисципліни)
 спеціальності 022 Дизайн, освітня програма Дизайн спеціалізація промисловий дизайн, дизайн середовища, графічний дизайн. – «___» _____, 20__ року – 15 с.

Розробники: _____ к філос. наук, доц. Ємельяненко Євгенія Олегівна
(вказати авторів, їх посади, наукові ступені та вчені звання)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри _____ філософії
 Протокол від «___» _____ 20__ року, № ____
 Завідувач кафедри _____ (____ Бондаренко О.В.____)
(підпис) (прізвище та ініціали)
 «___» _____ 20__ року

Схвалено науково-методичною комісією факультету будівництва, архітектури та дизайну
 Протокол від «___» _____ 20__ року, № ____
 «___» _____ 20__ року Голова _____ (_____._____)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Узгоджено групою забезпечення освітньої програми дизайн
 «___» _____ 20__ року Керівник групи _____ (_____._____)
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____, 20__ рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 02 Культура і мистецтво (шифр і назва)	За вибором	
Модулів – 2	Спеціальність, освітня програма (спеціалізація) 022 Дизайн (шифр і назва) освітня програма <u>дизайн</u> спеціалізація: <u>промисловий дизайн</u> ; <u>дизайн середовища</u> ; <u>графічний дизайн</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й	3-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		6-й	6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1 самостійної роботи студента – 4,4	Освітній рівень: бакалавр	Лекції	
		14 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	2 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		62 год.	84 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 26,7%

для заочної форми навчання – 8,9%

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Технічна (індустріальна) естетика складає п'яте проблемне поле естетики як науки – це теорія дизайну, теорія освоєння світу за законами краси промисловими засобами, узагальнення досвіду проектування, індустріального втілення, серійного виготовлення та соціального буття корисних та красивих знарядь. Устаткування, машин, речей та предметів, що поєднують у собі утилітарні та естетичні якості. Як інші нові дисципліни, технічна естетика розвилась на стику наук. Вона аналізує естетичні, економічні, технічні, гігієнічні, ергономічні чинники, а також психофізіологічні проблеми, що сприяють оптимізації умов діяльності людини.

Мета дисципліни – набуття студентами знань з технічної естетики, художнього конструювання та ергономіки, необхідних для створення належних умов фізичного, розумового, естетичного, емоційного, творчого життя особистості та розвитку її творчого потенціалу, збереження здоров'я.

Завданнями дисципліни є:

- вивчення специфіки технічної естетики як теорії дизайну;
- вивчення історії розвитку технічної естетики;
- вивчення основних законів, понять та термінів технічної естетики;
- оволодіння положеннями, завданнями, принципами, методами ергономічної науки;
- вивчення закономірностей гармонізації композиції;
- розкриття значення технічної естетики та ергономіки для успішної, комфортної, належної організації трудового та дозвілєвого часу та простору людини.

У результаті вивчення дисципліни «Технічна естетика» студент повинен отримати:

Загальні компетентності

- готовність до саморозвитку, самореалізації, використанню творчого потенціалу;
- здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями у галузі дизайну, розуміти предметну галузь та сфери професійної діяльності, застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях;
- здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Фахові компетентності

- здатність використовувати базову термінологію та відповідні знання з естетики, технічної естетики, ергономіки;
- здатність використовувати базові знання з композиційної побудови об'єктів дизайну (площинна, об'ємна, глибинно-просторова структури);

- здатність впроваджувати базові знання з історії мистецтва і дизайну та специфіки його розвитку за професійним спрямуванням у художньо-проектну діяльність;
- здатність володіти знаннями з кольорознавства для створення колористичного вирішення майбутнього дизайнерського об'єкта;
- здатність застосовувати знання з ергономіки та художнього конструювання;
- надбання практичних знань з особливостей емоційно-психологічного впливу об'єктів дизайну на людину.

Очікувані програмні результати навчання.

Результати навчання дисципліни деталізують такі програмні результати навчання: У результаті вивчення дисципліни «Етика та естетика» студент повинен:

знати:

- історію розвитку технічної естетики;
- основні поняття естетики, технічної естетики та ергономіки;
- закономірності розвитку техніки, взаємозв'язок форми та змісту в техніці;
- основні закономірності і основи гармонізації композиції;
- основи ергономіки та гармонізації простору;
- принципи художнього конструювання.

вміти:

- володіти засобами диференціації ситуацій в комплексному дизайн-проектуванні з позицій ергодизайнерського підходу;
- застосовувати комплексний художньо-проектний підхід для створення цілісного образу;
- володіти навичками сприйняття, уявлення та творчого мислення в пошуках принципово нових об'ємно-просторових форм з вдосконаленими функціональноергономічними якостями;
- орієнтуватися в просторі художніх практик минулого і сьогодення;
- творчо користуватися набутими знаннями з технічної естетики та ергономіки в професійній діяльності фахівця;
- проводити художньо-конструкторський аналіз якості проєктованих виробів.

розуміти:

- мету та функції технічної естетики та ергономіки в різних сферах професійного дизайну;
- принципи формулювання художньо-конструкторського задуму;
- важливість використання законів і принципів технічної естетики та ергономіки при проектуванні середовища;

- необхідність аналізу історичних тенденцій та сучасних проблем розвитку технічної естетики та дизайну, прогресивного досвіду з фахової діяльності з метою впровадження проектних новацій;
- важливість диференціації ситуацій в комплексному дизайн-проектуванні з позицій ергодизайнерського підходу.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Технічна естетика як теорія та практика

Тема 1.1. Технічна естетика: предмет, завдання та зміст курсу

Естетика – наука про чуттєве освоєння людиною дійсності та вивчення закономірностей розвитку мистецтва. Становлення термінології. Естетика як самостійна наука. О.Баумгартен та утвердження естетики як теорії чуттєвого пізнання. Естетика в структурі міжпредметних зв'язків.

Становлення та розвиток технічної естетики. Сутність та завдання технічної естетики. Основні розробки в галузі. Художнє конструювання та дизайн промислових виробів. Закономірності розвитку техніки. Зміст і форма в техніці. Філософія техніки та її основні концепції.

Промислове мистецтво та технічна естетика. Поняття промислового мистецтва, технічної естетики та дизайну. Історична динаміка промислового мистецтва. Проблема гармонії краси і користі. Промислова естетика модерної доби. Взаємозв'язок сучасного дизайну з маркетингом. Естетична цінність техніки і новітніх інформаційних технологій. Духовність людини в сучасних умовах техногенної цивілізації.

Тема 1.2. Історія становлення та розвитку естетичної думки та історична типологія мистецтва

Зародження естетичної думки в стародавності. Естетична думка Античності. Особливості сприйняття естетичного в епоху Середньовіччя. Естетична думка епохи Відродження. Новий час та зародження нормативних естетичних систем: бароко, рококо, класицизм, романтизм. Естетична думка новітньої доби: погляди еволюціоністів, структуралістів, марксистів. Теорії «людини маси». Модернізм та постмодернізм як моделі естетичного сприйняття.

Мистецтво як соціальне явище. Підходи до типології та періодизації мистецтва в контексті культурологічної парадигми. Мистецтво первіснообщинного ладу. Мистецтво Стародавнього світу. Мистецтво Античності. Мистецтво та художні стилі епохи середньовіччя. Мистецтво епохи Відродження. Новий час та плюральність мистецьких напрямків. Мистецтво модерну. Мистецтво постмодерну.

Тема 1.3. Поняття та принципи композиції: зв'язок змісту і форми

Утилітарні та естетичні властивості промислових виробів. Діалектичний взаємозв'язок між змістом і формою в техніці. Поняття композиції художніх виробів. Основи композиції: тектоніка та гармонія. Закономірності гармонізації композиції. Види пропорцій пропорція «золотого перетину» як основа встановлення пропорцій об'єктів техніки. Модулори Ле Карбюзьє та В.Пахомова.

Аналіз встановлення пропорційності художніх виробів на різноманітних структурних рівнях.

Тема 1.4. Поняття та принципи композиції: масштабування, симетрія та динамічність

Масштаб та масштабність. Форми масштабних зв'язків. Метричні та ритмічні повторності. Метричні та ритмічні ряди повторності. Симетрія та асиметрія. Статичність та динамічність. Контраст та нюанс.

Художнє конструювання промислових виробів. Закони композиції промислових виробів. Дизайн промислових виробів. Етапи розробки конструкції та дизайну промислових виробів.

Тема 1.5. Колір та візуальне сприйняття.

Поняття про колір. Поняття про колорит. Кольорова гармонія. Особливості сприйняття кольору та впливу кольору на психофізіологічні властивості людини. Кольорові асоціації. Кольорові ілюзії. Колір як засіб візуальної комунікації. Колір як засіб інформації. Кодування кольором. Кольорове забарвлення рухомого. Колір в знакових системах. Кольорова символіка. Зорові ілюзії. Особливості зорового сприйняття предметної дійсності. Оптичний ефект. Оптичні ілюзії сприйняття. Оптичні корективи.

Змістовий модуль 2. Основи ергономіки у технічній естетиці дизайну

Тема 2.1. Ергономіка – дисципліна нового типу

Поняття і сутність ергономіки. Об'єкт і предмет вивчення ергономіки. Основні цілі та завдання ергономіки. Ергономічні поняття і терміни. Соціально-психологічні, антропометричні, психологічні, психофізіологічні, фізіологічні, гігієнічні фактори, що визначають ергономічні вимоги. Чинники оточуючого середовища. Антропометрія. Статичні і динамічні антропометричні показники. Принципи організації робочого місця. Види освітлення, цілі і способи його реалізації.

Тема 2.2. Історія та сучасний стан розвитку ергономіки.

Історія розвитку ергономічної науки. Науково-технічні передумови виникнення ергономіки. Ф.Тейлор – засновник теорії наукового вивчення трудової діяльності людини. Виникнення ергономіки в Європі та становлення Міжнародної ергономічної асоціації. Організація ергономічного руху в європейських та інших країнах світу. Проблема розвитку ергономіки ХХ столітті в Україні. Сучасний етап розвитку ергономіки в Україні. Інформаційне забезпечення ергономіки. Підготовка фахівців у сфері ергономіки. Нормативні документи ергономіки України.

Тема 2.3. Методи за засоби ергономічного аналізу

Методи і засоби проведення ергономічних досліджень. Класифікація ергономічних досліджень. Методи отримання вихідної інформації для опису діяльності: аналіз технічної інформації, інструкції по використанню техніки та

виробів; ергономічне вивчення техніки або технічно складних споживчих виробів, їх порівняння з нормативними документами з ергономіки⁴ спостереження за ходом робочого процесу або діяльністю з технічно складними споживчими виробами (хронометраж, відеозапис, самоспостереження); опитування; самоаналіз; кількісна оцінка ефективності діяльності. Ергономічний аналіз. Дослідження стійкості до шумових перешкод під час сприйняття і обробки інформації.

Тема 2.4. Дизайн промислового інтер'єру.

Основні принципи раціональної побудови робочого місця. Ергономічні та естетичні вимоги до робочого середовища. Забезпечення робочих рухів, зорової роботи. Компонівка меблів та обладнання. Дизайн промислового інтер'єру. Дизайн промислового обладнання, робочого інструменту та робочого одягу. Кольорове вирішення інтер'єру. Функціональне зонування. Організація зон відпочинку. Заходи по забезпеченню комфортних умов праці.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1.												
Змістовий модуль 1. Технічна естетика як теорія та практика												
Тема 1. Технічна естетика: предмет, завдання та зміст курсу	8	2				6	10	2				8
Тема 2. Історія становлення та розвитку естетичної думки та історична типологія мистецтва	10	2	2			6	10		2			8
Тема 3. Поняття та принципи композиції: зв'язок змісту і	12	2				10	8					8

форми												
Тема 4. Поняття та принципи композиції: масштабування, симетрія та динамічність	6		2			4	6					6
Тема 5. Колір та візуальне сприйняття.	6		2			4	4					4
Разом за змістовим модулем 1	42	6	6			30	34	2	2			34
Модуль 2.												
Змістовий модуль 2. Основи ергономіки у технічній естетиці дизайну												
Тема 6. Ергономіка дисципліна нового типу	14	2	2			10	14	2				12
Тема 7. Історія та сучасний стан розвитку ергономіки.	12	2	2			8	8					8
Тема 8. Методи за засоби ергономічного аналізу	14	2	2			10	10					10
Тема 9. Дизайн промислового інтер'єру.	6	2	2			4	4					4
Разом за змістовим модулем 2	48	8	8			32	36	2				34
Контрольна робота												16
Усього годин	90	14	14			62	90	4	2			84

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія становлення та розвитку естетичної думки та історична типологія мистецтва	2
2	Поняття та принципи композиції: масштабування, симетрія та	2/2

	динамічність	
3	Колір та візуальне сприйняття	2
4	Ергономіка – дисципліна нового типу	2
5	Історія та сучасний стан розвитку ергономіки	2
6	Методи за засоби ергономічного аналізу	2
7	Дизайн промислового інтер'єру	2
	Разом:	14

5. Теми практичних занять

Практичні заняття не передбачені навчальним планом

6. Теми лабораторних занять

Лабораторні роботи не передбачені навчальним планом

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Технічна естетика: предмет, завдання та зміст курсу	6/8
2	Історія становлення та розвитку естетичної думки та історична типологія мистецтва	6/8
3	Поняття та принципи композиції: зв'язок змісту і форми	10/8
4	Поняття та принципи композиції: масштабування, симетрія та динамічність	4/6
5	Колір та візуальне сприйняття	4/4
6	Ергономіка – дисципліна нового типу	10/12
7	Історія та сучасний стан розвитку ергономіки	8/8
8	Методи за засоби ергономічного аналізу	10/10
9	Дизайн промислового інтер'єру	4/4
	Разом	62/68

8. Індивідуальні завдання

Для студентів денної форми навчання – не передбачені.

Для студентів заочної форми навчання – контрольна робота.

9. Методи навчання

Під час викладання курсу використовуються наступні методи навчання:

- розповідь – для оповідної, описової форми розкриття навчального матеріалу;
- пояснення – для розкриття сутності певного явища, закону, процесу;
- бесіда – для усвідомлення за допомогою діалогу нових явищ, понять;
- ілюстрація – для розкриття предметів і процесів через їх символічне зображення (малюнки, схеми, графіки);

- практична робота – для використання набутих знань у розв’язанні практичних завдань;
- аналітичний метод – мисленнєвого або практичного розкладу цілого на частини з метою вивчення їх суттєвих ознак;
- індуктивний метод – для вивчення явищ від одиничного до загального;
- дедуктивний метод – для вивчення навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного;
- проблемний виклад матеріалу – для створення й розв’язання проблемної ситуації.

10. Методи навчання

Під час викладання курсу використовуються наступні методи навчання:

- розповідь – для оповідної, описової форми розкриття навчального матеріалу;
- пояснення – для розкриття сутності певного явища, закону, процесу;
- бесіда – для усвідомлення за допомогою діалогу нових явищ, понять;
- ілюстрація – для розкриття предметів і процесів через їх символічне зображення (малюнки, схеми, графіки);
- практична робота – для використання набутих знань у розв’язанні практичних завдань;
- аналітичний метод – мисленнєвого або практичного розкладу цілого на частини з метою вивчення їх суттєвих ознак;
- індуктивний метод – для вивчення явищ від одиничного до загального;
- дедуктивний метод – для вивчення навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного;
- проблемний виклад матеріалу – для створення й розв’язання проблемної ситуації.

11. Засоби оцінювання

Для студентів денної форми навчання: письмове опитування на лекціях, усне опитування на семінарських заняттях, захист завдання з СРС, аудиторна контрольна робота, аудиторне тестування, проведення двох підсумкових рубіжних контролів.

Для студентів заочної форми навчання: захист контрольної роботи, усне опитування на консультаціях.

12. Критерії оцінювання

	Лекції	Семінарські (практичні) заняття	Самостійна робота студента	Підсумкове рубіжне опитування	Разом
Найменування завдань	Робота на лекціях	Різні види поточного опитування (згідно з тематикою заняття)	Виконання індивідуальних завдань	4 теоретичних завдання	
Лекції Семінари Самостійна робота студента Підсумкове рубіжне опитування	20	40	20	20	100

Підсумкова оцінка за семестр визначається як середня двох підсумкових рубіжних контролів за перший та другий змістовні модулі.

Отже, залік оцінюється за такою шкалою:

Поточна робота, тестування, опитування, самостійна робота та індивідуальні завдання						Підсумковий залік	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			20	100
Т1.1.	Т 1.2	Т1.3	Т 2.1	Т2.2.	Т2.3		
10	10	10	10	10	10		
Т1.1.-Т2.3						20	

Т 1.1, Т 1.2 ... Т 2.4 – теми змістових модулів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	---	--	--

13. Методичне забезпечення

1. Методичні рекомендації щодо підготовки до семінарських занять та організації самостійної роботи студентів з дисципліни «Етика та естетика» (для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності «Дизайн») / Укладачі: Ємельяненко Є.О., Охмуш-Ковалевська О.І. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2012. – 22 с.

2. Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів з дисципліни «Етика та естетика» для студентів денного відділення спеціальності 022 «Дизайн» / Укл.: Ємельяненко Є.О. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. – 22 с.

14. Рекомендована література

Базова

1. Антонович Є. А. Російсько-український словник-довідник з інженерної графіки, дизайну та архітектури: навч. посібник / Антонович Є. А., Василишин Я. В., Шпільчак В. А. – Львів: Світ, 2001. – 240 с.

2. Борев Ю.Б. Эстетика / Ю.Б.Борев. – М.: Наука, 1998. – 288 с.

3. Бычков В.В. Эстетика / В.В.Бычков. – М.: Гадарика, 2005. – 556 с.

4. Эстетика: Навч. посіб. / В.О.Лозовой та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 207 с.

5. Эстетика: Підручник (Л.Т.Левчук, В.І.Панченко, О.І.Онiщенко, Д.Ю.Кучерюк / За заг. ред. Л.П. Левчук. – К.: Вища шк., 2005. – 431 с.

6. Етика: навч. посіб. / Лозовий В.О., Панов Н.І. та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 223 с.

7. Мунилов В.М. Эргономика: человекоориентированное проектирование техники, программных средств и среды / В.М.Мунилов, В.П.Зинченко. – М.: логос, 2001. – 356 с.

8. Геслер В.М. Основы технической эстетики и эргономики: Учеб. Пособие / В.М.Геслер. – Калинин: Калининский политехнический ин-т. Каф. «Химического машиностроения», 1974. – 263 с.

9. Яковлев Е. Эстетика / Е.Яковлев. – М.: Регина, 1998. – 197 с.

Допоміжна

1. Бычков В.В. Эстетика: Учебник. — М.: Гардарики, 2004. — 556 с. // <http://lib.rus.ec/b/72169>

2. Волкотруб И. Т. Основы художественного конструирования / Волкотруб И. Т. – К.: Вища школа, 2008. – 191 с.

3. ДСТУ 3899-99. Дизайн і ергономіка. Терміни та визначення.

4. Дизайн та ергономіка. Номенклатура дизайнових та ергономічних показників якості продукції виробничо-технічного призначення / В.Свірко та ін.

(розроб.) – Чинний від 2002.05.01. – Офіц.вид. – К.: Держкомстат України, 2001. – 8 с.

5. Естетика: навчальний посібник для педагогів / під ред. Т.І. Андрущенко. – К.: Вид. НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – 594 с.

6. Естетика: Підручник / Л.Т. Левчук, В.І. Панченко, О.І. Оніщенко, Д.Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л.Т. Левчук. – К.: Вища школа, 2005. – 431 с.

7. Кардаш В.Я. Товарна інноваційна політика: Підручник / В.Я. Кардаш, Б.А. Павленко, О.К. Шафалюк. – К.: КНЕУ, 2002. – 266 с.

8. Кириченко Л.Г. Естетичне виховання в процесі формування особистості сучасного менеджера соціокультурної сфери [електронний ресурс] // <http://chito.in.ua/l-g-kirichenko-stattya-prisvyachena-analizu-rolu-estetichnogo.html>

9. Социология искусства [хрестоматия] / Редсовет: Т.А. Клявина, В.С. Жидков. – Прогресс-Традиция, 2010. – [электронный ресурс] // <http://lib.rus.ec/b/367215>

10. Філософський словник соціальних термінів / Ред. рада Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Кремень В.Г. та ін., 3-тє вид., доп. – К.-Харків: Р.І.Ф., 2005. – 325 с.

11. Шпара П. Е. Техническая эстетика и основы художественного конструирования Шпара П. Е., Шпара И. П. – К.: Вища школа, 1989. – 247 с.

15. Інформаційні ресурси

1. Естетика: Підручник [Електронний ресурс] / Л.Т. Левчук, Д.Ю. Кучерюк, В.І. Панченко; за заг. ред. Л.Т. Левчук. — К.: Вища шк., 2006. – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/1430/76/>

2. Сморгж Л.О. Естетика: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / Л.О. Сморгж. – К.: Кондор, 2009. – Режим доступу: <http://ukrlibrary.com.ua/books/12/1/1/102.html>